

УДК 377.3

Юлія ОВОД,
кандидат педагогічних наук,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ І ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ У СИСТЕМІ “ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ”

У статті розкрито та проаналізовано особливості дистанційного навчання та його переваги. Автор зазначає, що суттєвою особливістю сучасних навчальних систем є їх інтерактивність, що забезпечує діалогічний характер навчання. Однією з переваг дистанційного навчання є його вікова необмеженість. Діалог між викладачем і студентом (керований дидактичний діалог) має здійснюватися у формі інструкцій, які містять припущення про те, що студент уже ознайомився з матеріалом підручника стосовно певного твердження. Основне завдання дистанційного навчання полягає у стимулюванні дидактичного діалогу студента з матеріалом курсу.

Ключові слова: дистанційне навчання, інтерактивність, дидактичний діалог.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дистанційне навчання є процесом взаємодії між людьми (викладачами і студентами), ізольованими у просторі.

Наслідком цього є особливо організована поведінка учасників взаємодії, яка залежить від характеру відносин, дистанції між ними і може бути представлена у формі діалогу.

Основне завдання дистанційного навчання полягає у стимулюванні дидактичного діалогу студента з матеріалом курсу.

© Овод Ю.

Дистанційна освіта завойовує чільне місце поряд зі стаціонарною, заочною та іншими формами навчання. Однією з переваг дистанційного навчання є соціальна рівноправність, рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я, елітарності і матеріального забезпечення того, хто навчається, дає можливість задовольнити в повному обсязі освітні потреби різних верств населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У педагогічній науці тема дистанційного навчання досліджувалась багатьма вченими. Принципи дистанційного навчання визначені та проаналізовані у роботах А. Андреева, І. Булах, С. Коргут, А. Хуторського; психолого-педагогічні аспекти дистанційного навчання досліджують Р. Гуревич, О. Кареліна, В. Кухаренко, В. Олійник, О. Романишина, С. Сисоева; теоретико-методичні засади дистанційного навчання у вищій школі на основі системного підходу обґрунтовано Т. Коваль, Л. Романишиною, П. Стефаненком, Є. Полат, В. Поліщук. Проблема підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності знайшла відображення у роботах українських і зарубіжних науковців (Н. Абашкіна, С. Архипова, О. Безпалько, В. Бочарова, Т. Василькова, Ю. Василькова, Л. Віннікова, О. Гури, П. Гусака, І. Закатова, А. Капської, Н. Кічук, Г. Майборода, Ю. Мацкевич, Л. Міщик, Р. Овчарова, С. Пащенко, Л. Пундик, С. Харченко та ін.).

Метою статті є визначення особливостей інтерактивної взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Виклад основних результатів дослідження. Ефективність діалогу між викладачем і студентом обумовлюють: зміст курсу, фактори середовища (розмір навчальної групи: діалогів буде більше між викладачем і одним суб'єктом навчання, ніж між групою); мова діалогу (якщо викладач користується рідною мовою студента, ефективність діалогу підвищується); засоби комунікації (якщо обмін інформацією між викладачем і студентом здійснюється за допомогою електронної пошти, діалог уповільнюється і є високоструктурованим, бо відбувається у письмовій формі; інтенсивність діалогу вища при навчанні за

допомогою телеконференцій, у процесі яких викладач відповідає на запитання студентів, які зі своєї ініціативи збагачують діалог).

Поширеною формою спілкування у процесі дистанційного навчання є внутрішня дидактична розмова (керований дидактичний діалог), за належного моделювання якої можна досягти високої якості засвоєння матеріалу. Діалог між викладачем і студентом (керований дидактичний діалог) має здійснюватися у формі інструкцій, які містять припущення про те, що студент уже ознайомився з матеріалом підручника стосовно певного твердження.

Опосередкований характер комунікації в системі “викладач – студент” дає змогу забезпечити постійну динамічну комунікацію на відстані, яка не може повністю компенсувати відсутність “живого” спілкування. Опосередкованість комунікації під час дистанційного навчання виявляється у необхідності виконання додаткових внутрішніх (психічних) і зовнішніх (механічних) дій, визначених логікою “людина – комп’ютер”; відмінних від “живого” спілкування формах подання інформації (письмова), видах мовної діяльності (письмо, читання); відстроченні в часі обміну повідомленнями (тривалість затримання залежить від режиму комунікації – “on-line” або “off-line”).

У дистанційному навчанні наявні майже всі традиційні способи взаємодії між викладачем і студентами.

Сучасні засоби телекомунікацій відкривають перед студентами такі самі можливості, як і під час очних навчальних контактів, а нерідко істотно їх розширюють.

Особливості дистанційного навчання у режимі телеконференції можна оцінювати, зважаючи на такі його фактори:

навчальний матеріал. Необхідний студентів матеріал пересилається звичайною поштою (матеріальними носіями його можуть бути CD-ROM, дискета, аудіокаста, відеокаста, паперовий посібник), електронною поштою в архівованому файлі, відразу чи поетапно протягом навчального процесу; розміщується на освітньому сайті дистанційного призначення для доступу до нього всіх зареєстрованих студентів; оформляється у вигляді Web-квестів з посиланнями на не-

обхідний матеріал у мережі Internet. Студентам може бути наданий доступ до однієї чи кількох електронних бібліотек;

діагностичний матеріал. Викладач і студент обмінюються через електронну пошту тестами, контрольними завданнями, оцінними листами. Усе це розміщено на освітньому сервері і доступно викладачам, студентам відповідно до встановлених для них доступів (наприклад, кожен має пароль для входу у відповідні розділи сайту). Викладач забезпечує студентів завданнями, консультує щодо їх виконання;

наочність. Під час телекомунікації в реальному часі викладач демонструє учням слайди, картинки та ін., проводить віртуальну екскурсію в мережі Internet за підготовленими електронними адресами. Студенти обмінюються наочними матеріалами між собою, розміщують свої роботи на сервері для доступу до них інших студентів і викладачів або для відкритого доступу всіх охочих;

запитання викладача студентам. Для цього використовують електронні конференції (в “реальному часі”) в режимі ICQ, чаті або відеоконференції. При цьому викладач ставить запитання як одному зі студентів, так і всій групі одночасно;

пояснення викладачем матеріалу. З цієї метою він пересилає студентам записи своїх відеолекцій, лекцій фахівців з досліджуваних питань, іноді – посилання на освітні ресурси мережі Internet чи на спеціально підготовлений Web-квест з посиланнями з досліджуваної теми;

керівництво викладачем дискусіями. Викладач ініціює дискусії між студентами з досліджуваної проблеми, керує ними (дискусії можуть відбуватися в режимах Web-форуму, телеконференції, чат-дискусії);

можливість студентів поставити викладачу запитання. Студент може персонально направити викладачу електронного листа, спілкуючись з ним у реальному часі (наприклад, в окремому вікні на час колективного чат-заняття), а також публічно висловити свої запитання і міркування в загальному списку розсилання;

можливість студента поставити запитання студентові. Викладач регулює цей процес відповідно до навчальних цілей, пропонує свої коментарі і запитання. При цьому можливе і вільне електронне спілкування студентів у зручний для них час, оскільки адреси кожного з

них, як правило, загальнодоступні. Викладач спостерігає за реакцією студентів і виражає свою;

оцінювання викладачем студента. Його здійснюють під час проведення дистанційного заняття, за результатами самостійних робіт, тестів, творчих навчальних проектів, досліджень з використанням кожного з дистанційних телекомунікаційних засобів.

У процесі дистанційного навчання реалізуються такі форми взаємодії:

1) студент – навчальний матеріал. Передбачає взаємодію студента зі змістом того, що пропонується для вивчення. Кожний суб'єкт навчання має набути навички конструювання, збагачення своїх знань. Студент, який навчається дистанційно, відзначається більш активною пізнавальною діяльністю (уміє конструювати власні знання), ніж той, хто засвоює матеріал у процесі особистісного контакту з викладачем. Взаємодія з навчальним матеріалом відбувається за допомогою радіо- і телевізійних передач, електронних записів аудіо- та відеоматеріалів, комп'ютерного програмного забезпечення. Носіями навчальної інформації є книга, CD-ROM, а також комп'ютерна (електронна) версія, розміщена у пам'яті сервера мережі. Друкована версія книги звична для студентів, проста у використанні, з нею можна працювати там, де немає комп'ютера, проте інформація в ній організована тільки у вигляді тексту і малюнків. Компакт-диск – більш потужний засіб наочності, який вмщує звукові, анімаційні та відеофрагменти. Однак книга і компакт-диск тиражуються заздалегідь і не можуть проектуватися у процесі навчання. Електронну версію можна оперативіно коригувати, доповнювати матеріалами. Недоліком її є необхідність використання режиму “on-line”, що коштує дорого;

2) студент (суб'єкт навчання) – викладач. Після отримання студентами навчального матеріалу викладачі надають їм допомогу в його опануванні, стимулюючи їхній інтерес до навчання, підвищуючи мотивацію; організовуючи практичну діяльність, що базується на опанованих теоретичних знаннях, перевірку знань та оцінювання рівня їх засвоєння, надаючи консультативну допомогу, та ін.;

3) студент – студент. Партнерська взаємодія студентів у процесі засвоєння знань може відбуватися за участю викладача і без нього.

Вона сприяє формуванню і розвитку комунікативних умінь, отриманню ними доступу до кращих зразків виконання навчальних завдань (студентами з вищим рівнем академічної успішності та розвитку здібностей). Засобами здійснення її можуть бути електронна пошта, відеоконференції тощо.

Взаємодія з освітньою інформацією і віддаленими співрозмовниками (джерелами інформації) розвиває у студентів універсальні уміння дистанційної діяльності, які не формуються за традиційного навчання. Кожна форма дистанційних телекомунікацій має специфіку, що накладає обмеження на освітній процес. Водночас застосування певних освітніх технологій вимагає пошуку адекватних їм телекомунікаційних засобів та інформаційних технологій. Наприклад, для індивідуальних занять інтенсивність взаємодії педагога і студента не так важлива, оскільки для їх забезпечення достатньо використання електронної пошти. Для дистанційних занять у групі, де кількість і якість освітніх взаємодій визначає ефективність навчання, прийнятнішим є режим телеконференцій і форумів.

У проектуванні навчальних програм для дистанційного навчання використовують емпіричний підхід (орієнтація на здоровий глузд, практичний досвід, що нерідко занижує їх теоретичні засади) і теоретичний (на основі теоретичного обґрунтування навчальних програм). Орієнтація на максимальне використання теоретичних надбань, досягнень психології і педагогіки є продуктивнішою.

Суттєвою особливістю сучасних навчальних систем є їх інтерактивність, що забезпечує діалогічний характер навчання. Однак діалогічна взаємодія – не самоціль. Інтенсивність залучення учнів (студентів) до діалогу не є показником ефективності навчальної програми. Проектуючи кожен фрагмент діалогу, викладач має бачити дидактичні цілі, дбати, щоб репліки не були перевантажені зайвою інформацією, а питання – надто ускладненими, урахувати здатність комп'ютера “зрозуміти” відповіді тих, хто навчається. Процес комунікації має зацікавлювати учня, студента, підвищувати їх бажання продовжувати діалог із комп'ютером, стимулювати їх пізнавальну активність, досягнення навчальних цілей.

Залежно від педагогічної спрямованості діалогу розрізняють такі його рівні:

фактичний діалог, за якого співрозмовник вибудовує свою відповідь на основі формальної зміни повідомлення. У такому діалозі повідомлення комп'ютера виконують функцію стимулюючої підказки, яка не містить ніяких відомостей із розв'язання конкретних завдань, але підбадьорює учня. Зловживання таким діалогом може спричинити негативне ставлення до навчання з використанням комп'ютера;

діловий діалог спрямований на розв'язання запропонованого завдання без урахування цілей освіти. Спілкування розгортається як діалог в експертних системах. Педагогічна цінність його незначна, тому що не враховуються істотні особливості навчання, важливість засвоєння способів розв'язання певного типу завдань. Комп'ютер, який реалізує діалог другого рівня, моделює діяльність не педагога, а експерта у певній предметній сфері;

педагогічний діалог, який відбувається на основі моделі учня (студента) з урахуванням умов і цілей навчання.

Навчальна система має не лише розуміти повідомлення, а й інтерпретувати їх з позицій суб'єктів навчальної діяльності, не лише фіксувати ускладнення, а й установлювати їх причини. Функціонування "машинних комп'ютерних педагогів" нейтралізувало багато труднощів у подоланні мовного бар'єра.

Побудова програмних продуктів має бути такою, щоб за будь-якого виду навчання можна було відповідати на альтернативні або риторичні питання, які активізують мислення, тобто розвивають внутрішній діалог учня (студента). Будь-які педагогічні програмні засоби повинні витримувати соціальну дистанцію, дотримуватися педагогічного такту, а також бути зорієнтованими на встановлення дружніх стосунків по той бік екрана.

Висновки. Перевагою дистанційного навчання є його вікова необмеженість. Його учасниками можуть бути і п'ятнадцятирічні, і п'ятдесятирічні особи з різним освітнім рівнем, соціальним статусом, різним віросповіданням. Створюючи психологічний комфорт у навчанні, інформаційні технології значно знижують вірогідність негатив-

них стресових ситуацій (загрози, порушення етичних норм, міжособистісні конфлікти та ін.), які супроводжують традиційну педагогіку. Однак спілкування з комп'ютером є менш емоційним, ніж спілкування з учителем, воно значно звужує моральне і духовне життя людини.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Одним із найважливіших факторів використання у навчанні інформаційних технологій є незалежний контроль успішності навчальної діяльності. Відсутність контакту з екзаменатором, екзаменаційною комісією пов'язана зі значно меншим стресовим напруженням, підвищує сподівання на об'єктивність оцінювання, довіру до його результатів.

Список літератури

Боднар Л. В. Професійна підготовка соціальних педагогів із застосуванням електронних засобів навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. В. Боднар. – Одеса, 2006. – 21 с.

Подгребельная Н. И. Педагогические условия активизации познавательной деятельности студентов в системе дистанционного обучения : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Н. И. Подгребельная. – Ставрополь, 2001. – 159 с.

Положення про дистанційне навчання від 23.09.2003 № 1494 “Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки”.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романовська Л. І.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2016

Овод Ю. Дистанционное обучение и формы взаимодействия в системе “преподаватель – студент”

В статье раскрыты и проанализированы особенности дистанционного обучения и его преимущества. Автор отмечает, что существенной особенностью современных учебных систем является их интерактивность, что обеспечивает диалогический характер обучения. Одним из преимуществ дистанционного обучения является его возрастная неограниченность. Диалог между преподавателем и студентом (управляемый дидактический диалог) должен осуществляться

в форме инструкций, которые содержат предположения о том, что студент уже ознакомился с материалом учебника в отношении определенного утверждения. Основная задача дистанционного обучения состоит в стимулировании дидактического диалога студента с материалом курса.

Ключевые слова: *дистанционное обучение, интерактивность, дидактический диалог.*

Yuliia Ovod **Distance education and forms of interaction within the “lecturer – student” system**

The article focuses on description and analysis of the specifics and advantages of distance education. The author indicates that interactivity, which provides for interlocutory nature of education, is a distinctive feature of modern education systems. An advantage of distance education is absence of age restrictions. The dialogue between a lecturer and a student (the controlled didactical dialogue) should be made in the form of instructions, which are based on assumption that a student has already read the textbook materials related to certain topic.

The key task of distance education is facilitation of student’s didactical dialogue with course materials.

Distance education develops remarkably along with intramural, extramural and other forms of study. Distance education aims to foster social equality and equal opportunities for education regardless of place of residence, health condition and wealth status, and enables meeting educational needs to the best advantage of various walks of life.

The internal didactical conversation (the controlled didactical dialogue) is a widely recognized form of communication over the course of distance education. The proper modelling of the internal didactical conversation may help improve qualitative indicators of learning. The dialogue between a lecturer and a student (the controlled didactical dialogue) should be made in the form of instructions, which are based on assumption that a student has already read the textbook materials related to certain topic.

Distance education encompasses almost all traditional ways of interaction between lecturer and students.

The modern telecommunications facilities offer students the same opportunities as those provided within intramural education activities and sometimes even broaden these opportunities significantly.

A major advantage of distance education is that it might be suitable for persons of any age. Its participants could include both fifteen and fifty-year-old persons having different educational and social background and beliefs. Information technologies significantly mitigate the risk of stress situations (threats, violations of ethical norms, interpersonal conflicts, etc.) pertaining to traditional pedagogics by facilitation of psychological comfort for education. However, interaction with computer is less emotional than conversation with teacher and greatly restricts one's moral and spiritual life.

Independent control in respect of educational achievements is one of the most important triggers for the use of information technologies in education. The absence of interaction with examiner or exam commission implies a significant decrease in stress levels and promotes expectations for objective and trustworthy assessment.

Keywords: *distance education, interactivity, didactical dialogue.*